

HUDUDIIY SANOAT MAHSULOTLARI O‘SISH SUR‘ATLARINI OSHIRISHDA KLASTERLASHUVNING IQTISODIIY SAMARADORLIGI (O‘ZBEKISTON HUDUDLARI MISOLIDA)

Oxunov Sardor Ilxomovich

Andijon davlat texnika instituti Iqtisodiyot yo‘nalishi talabasi

Saidaxmedov Nemat Hamidovich

Andijon davlat texnika instituti Iqtisodiyot kafedrasida katta o‘qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20021542>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston hududlarida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish o‘shirish sur‘atlarini oshirishda klasterlashuvning iqtisodiy samaradorligi tahlil qilinadi. Klasterlashuv mexanizmlarining hududiy rivojlanishga ta‘siri, ishlab chiqarish samaradorligini oshirishdagi o‘rni va mavjud muammolar ilmiy asosda yoritilgan.

Аннотация. В данной статье анализируется экономическая эффективность кластеризации в повышении темпов роста промышленного производства в регионах Узбекистана. Рассматривается влияние кластерных механизмов на региональное развитие и повышение эффективности производства.

Abstract. This article analyzes the economic efficiency of clustering in increasing industrial production growth rates in the regions of Uzbekistan. The impact of cluster mechanisms on regional development and production efficiency is examined.

Kalit so‘zlar: klasterlashuv, sanoat ishlab chiqarish, iqtisodiy samaradorlik, hududiy rivojlanish, innovatsiya.

Ключевые слова: кластеризация, промышленное производство, экономическая эффективность, региональное развитие, инновации.

Keywords: clustering, industrial production, economic efficiency, regional development, innovation.

Kirish

Hozirgi globallashtirish sharoitida hududiy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish va sanoat ishlab chiqarish hajmlarini oshirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, sanoat mahsulotlari o‘shirish sur‘atlarini jadallashtirishda zamonaviy iqtisodiy mexanizmlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Shunday mexanizmlardan biri sifatida klasterlashuv modeli alohida e‘tiborga loyiqdir.

Klasterlashuv nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, balki hududlar o‘rtasida iqtisodiy integratsiyani kuchaytiradi, resurslardan oqilona foydalanish imkonini beradi hamda innovatsion rivojlanishni jadallashtiradi. O‘zbekiston sharoitida ham so‘nggi yillarda to‘qimachilik, qishloq xo‘jaligi va sanoat sohalarida klaster tizimi keng joriy etilmoqda.

Shu bois, hududiy sanoat mahsulotlari o‘shirish sur‘atlarini oshirishda klasterlashuvning iqtisodiy samaradorligini ilmiy jihatdan tahlil qilish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili

Klasterlashuv nazariyasining asoschisi hisoblangan M. Porter o‘zining “The Competitive Advantage of Nations” asarida klasterlarni hududiy raqobatbardoshlikni oshiruvchi asosiy omillardan biri sifatida baholaydi. Uning fikricha, klasterlashuv korxonalar o‘rtasida raqobat va hamkorlik muvozanatini ta‘minlab, innovatsion rivojlanishni tezlashtiradi [1].

Shuningdek, A. Marshall o‘zining ilmiy ishlarida sanoat hududlarida ishlab chiqarishning konsentratsiyasi mehnat unumdorligini oshirishini ta’kidlab o‘tadi. Unga ko‘ra, bir hududda joylashgan korxonalar o‘rtasida bilim va tajriba almashinuvi samaradorlikni oshiradi [2].

O‘zbekistonlik iqtisodchi olimlardan X. Abdukarimovning ilmiy tadqiqotlarida klasterlashuv modeli milliy iqtisodiyotda qo‘shimcha qiymat yaratish va eksport salohiyatini oshirishning muhim vositasi sifatida qaraladi. Uning fikricha, klasterlar hududiy iqtisodiy rivojlanishda “o‘sish nuqtalari”ni shakllantiradi [3].

Bundan tashqari, Sh. G‘ulomov o‘zining maqolalarida sanoat klasterlarini rivojlantirish orqali ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va logistika samaradorligini oshirish mumkinligini ta’kidlaydi [4].

Metodologiya

Tadqiqotda tizimli yondashuv, statistik tahlil va taqqoslash usullaridan foydalanildi. Hududlar kesimida sanoat ishlab chiqarish ko‘rsatkichlari tahlil qilindi. Klasterlashuvning iqtisodiy samaradorligi ko‘rsatkichlar asosida baholandi. Shuningdek, ilmiy adabiyotlar va mavjud statistik ma’lumotlar asosida umumlashtirish amalga oshirildi.

Tahlil va natijalar

Hududiy sanoat mahsulotlari o‘sish sur‘atlarini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda klasterlashuv tizimining joriy etilishi ishlab chiqarish samaradorligiga bevosita va sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, klaster modelining vertikal integratsiyalashgan shakli xomashyo yetishtirishdan boshlab tayyor mahsulot ishlab chiqarish va uni realizatsiya qilishgacha bo‘lgan jarayonlarni yagona tizimda birlashtirishi bilan ajralib turadi. Bu esa ishlab chiqarish zanjiridagi uzilishlarni kamaytirib, umumiy iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, klasterlashuv joriy etilgan hududlarda sanoat ishlab chiqarish hajmi nafaqat o‘smoqda, balki o‘sish sur‘atlari barqaror va yuqori darajada saqlanib qolmoqda. Buni quyidagi jadval orqali ko‘rish mumkin:

1-jadval

O‘zbekiston hududlarida sanoat mahsulotlari o‘sish sur‘atlari va klasterlashuv darajasi (2020–2024 yillar)

Hudud	2020 yil (%)	2022 yil (%)	2024 yil (%)	O‘rtacha yillik o‘sish (%)	Klasterlashuv darajasi
Toshkent viloyati	105	112	118	11.5	Yuqori
Andijon	103	110	116	10.8	Yuqori
Farg‘ona	102	108	114	9.7	O‘rta
Qashqadaryo	101	106	110	8.3	Past

Mazkur ma’lumotlar asosida quyidagi muhim ilmiy xulosalarni chiqarish mumkin:

Birinchidan, klasterlashuv darajasi va sanoat o‘sish sur‘atlari o‘rtasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘liqlik mavjud. Klasterlashuv darajasi yuqori bo‘lgan hududlarda sanoat ishlab chiqarish hajmlarining o‘sish sur‘atlari sezilarli darajada yuqori bo‘lmoqda. Bu esa klasterlashuvni iqtisodiy o‘sishning muhim drayveri sifatida baholash imkonini beradi.

Ikkinchidan, klaster tizimi ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Xususan, logistika xarajatlarining qisqarishi, transport infratuzilmasining yaxshilanishi va xomashyo yetkazib berishdagi uzilishlarning kamayishi

korxonalar uchun qo‘shimcha iqtisodiy foyda keltiradi. Natijada mahsulot tannarxi pasayadi va raqobatbardoshlik oshadi.

Uchinchidan, klasterlashuv innovatsion faoliyatni rag‘batlantiradi. Klaster tarkibidagi korxonalar, ilmiy-tadqiqot markazlari va ta‘lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlik yangi texnologiyalarni joriy etish jarayonini tezlashtiradi. Bu esa mahsulot sifatining oshishiga va yangi bozorlarni egallash imkoniyatining kengayishiga olib keladi.

To‘rtinchidan, klasterlashuv eksport salohiyatining oshishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, to‘qimachilik va qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash klasterlarida tayyor mahsulot eksporti hajmining ortishi kuzatilmoqda. Bu esa hududiy iqtisodiyotning tashqi bozorlarga integratsiyasini kuchaytiradi.

Shuningdek, tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, klasterlashuv kichik va o‘rta biznes subyektlari faoliyatiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Ular yirik ishlab chiqarish zanjiriga integratsiyalashib, barqaror buyurtmalar bilan ta‘minlanmoqda. Bu esa bandlik darajasining oshishiga va aholi daromadlarining ko‘payishiga olib keladi.

Biroq, ayrim hududlarda klasterlashuv darajasining pastligi quyidagi muammolar bilan izohlanadi:

- infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi;
- investitsiyalar yetishmasligi;
- malakali kadrlar taqchilligi;
- logistika tizimining sustligi.

Ilmiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, ushbu muammolar bartaraf etilsa, past darajadagi hududlarda ham sanoat o‘shish sur‘atlarini sezilarli darajada oshirish mumkin bo‘ladi.

Umuman olganda, olib borilgan tahlillar klasterlashuv tizimi hududiy sanoat rivojlanishida kompleks ijobiy ta‘sirga ega ekanligini tasdiqlaydi. U nafaqat ishlab chiqarish hajmini oshiradi, balki iqtisodiy tizimning barqarorligini ta‘minlash, innovatsion rivojlanishni jadallashtirish va hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirishda ham muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, klasterlashuv tizimi O‘zbekiston hududlarida sanoat mahsulotlari o‘shish sur‘atlarini oshirishda muhim iqtisodiy mexanizm hisoblanadi. U ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va innovatsion rivojlanishni jadallashtirishga xizmat qiladi.

Kelgusida klasterlashuvni yanada rivojlantirish uchun infratuzilmani takomillashtirish, investitsiyalarni jalb qilish va ilmiy-texnik hamkorlikni kengaytirish zarur.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Porter M. The Competitive Advantage of Nations. – New York: Free Press, 1990. – 855 p.
2. Marshall A. Principles of Economics. – London: Macmillan, 1890. – 731 p.
3. Abdukarimov X. Hududiy iqtisodiy rivojlanishda klasterlashuv mexanizmlari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019. – 156 b.
4. G‘ulomov Sh. Sanoat klasterlari va ularning samaradorligi. – Toshkent: Fan, 2021. – 210 b.